

ПІДГОТОВКА СОЦІОЛОГІВ ДЛЯ СТРУКТУР ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В 1992-2007 РОКАХ

У статті висвітлена організація підготовки кадрів соціологів для утворень виховної роботи (соціально-психологічної служби; виховної та соціально-психологічної роботи) Збройних Сил України під час їх створення та подальшого реформування. Автором проаналізовано історія їх підготовки; розглядається основний зміст навчання фахівців-соціологів; дається розгорнута характеристика історичного досвіду щодо підготовки соціологів для структур виховної роботи у 1992-2007рр. з метою його використання в умовах сучасного розвитку системи військової освіти з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції (АТО).

Ключові слова: Збройні Сили України; структура; органи; виховна робота; соціологія; підготовка соціологів; завдання соціологічної служби.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття відзначився глобальними змінами в перебігу суспільних процесів. Вперше в історії людства покоління ідей і речей змінюються в часі швидше; ніж покоління людей. Здійснюється перехід до нових науково-інформаційних технологій; що є наслідком глобальних процесів і веде до змін парадигми прогресу людства. Відокремлення Криму; події на Сході України переконливо свідчать; що в цій ситуації істотним є рівень розвитку особистості військового фахівця; формування у нього громадянської позиції; культури та характерних рис громадянина-патріота; здатності до постійного самовдосконалення та самореалізації і на цій основі підвищення ролі людського чинника; як одного із важливих факторів спроможності Збройних Сил України (ЗС України) виконувати завдання за призначенням. Складна ситуація; в якій опинилася наша держава; проблеми розвитку ЗС України змушує по-новому оцінити підходи до підготовки соціологів; використання соціологічної науки в процесі їх будівництва.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідники В. Баранівський; В. Марценківський; І. Сокаль торкалися питань підготовки кадрів в загальному вимірі для виховних структур в процесі військового будівництва в Україні. Окремих аспектів проблеми торкалися В. Безбах; М. Ковтун; М. Нещадим; О. Попович; О. Пошедін; Я. Романовський та інші. В дослідженні автора відтворені деякі аспекти підготовки соціологів для ЗС України [1]. У той же час питання підготовки соціологів для виховних утворень спеціально не досліджувалося та не отримало достатнього комплексного вивчення.

Метою статті є висвітлення історичного досвіду щодо підготовки соціологів для структур виховної роботи у 1992-2007рр. для його використання в умовах сучасного розвитку системи військової освіти з урахуванням досвіду АТО; зважаючи на інституалізацію соціологічної науки в Україні.

Виклад основного матеріалу. Однією з навчальних дисциплін; які формують світогляд особистості нової генерації; відпрацьовують здатність адекватно мислити; жити і працювати серед рівних собі в соціумі; у розмаїтих структурах суспільства; використовуючи певні соціальні механізми; розуміти

глобальні соціальні процеси; розуміти і вміти приймати правильні рішення в епоху глобальних соціальних конфліктів; є соціологія.

Симптоматичним у цьому плані є те; що один із перших суто соціологічних інститутів українців мав назву Український інститут громадознавства (заснований в еміграції у Празі 1924р.). Назва цього інституту англійською мовою звучала як Український інститут соціології. На жаль; у ХХІ століття наша вища школа увійшла без соціології; хоча у розвинутих країнах світу вона є одним з основних навчальних предметів вищих навчальних закладів. Так; у США курс соціології читається у 92% вузів. Без вивчення соціології диплом про вищу освіту вважається недійсним. В Росії вона включена у перелік обов'язкових дисциплін ВНЗ; а також викладається у навчальних закладах 1-2-рівня акредитації: гімназіях; ліцеях; коледжах [2].

В арміях передових країн світу військова соціологія міцно затвердилася в статусі галузевої соціологічної дисципліни та активно діє як наукові; навчальні так і управлінські структури. Військово-політичне керівництво держав – членів НАТО надає військово-соціологічному забезпеченню своїх збройних сил особливе значення; використовуючи військову соціологію для розкриття сучасних тенденцій розвитку армії; вивчення умов її бойового застосування в різних війнах і збройних конфліктах. Фінансування здійснюється; як правило; окремою статтею військового бюджету. Як стверджує І. Оразцов; в Росії військова соціологія почала розвиватися з 1897р. На сучасному етапі в армії РФ функціонують: соціологічний центр ЗС Російської Федерації; науково-педагогічні і навчальні підрозділи (факультети; відділення) соціологічного профілю [3].

В ЗС України у відповідь на продиктовану необхідність створення принципово нової структури; яка б здійснювала соціально-психологічне забезпечення їх життєдіяльності та розвитку; на початку 1992 року була сформована соціально-психологічна служба (СПС) ЗС України; яка для реалізації її призначення; поряд з другими [4] напрямками діяльності; відповідає за організацію і проведення роботи щодо виконання завдань соціологічного забезпечення функціонування та розбудови Збройних Сил України; постійного налагоджування ненасильницьких соціальних відносин між військовослужбовцями. До складу СПС ЗС України; поряд з іншими; входили і фахівці з соціології. Штатна потреба для органів військового управління та військових частин у 1992р. (без військових комісаріатів) складала близько 220 чоловік.

Прийнята в грудні 1992р. Концепція СПС Збройних Сил України стала основою для розбудови системи підготовки фахівців соціологічного профілю для потреб ЗС України; в якій були окреслені і принципи кадрового забезпечення. Система підготовки кадрів здійснювалася за трьома напрямками: переатестація колишніх політпрацівників радянської армії; які прийняли присягу на вірність народу України і служили в ЗС України та прибували з країн Співдружності Незалежних Держав; в тому числі і з вищих навчальних закладів; перепідготовка кадрів ланки рота-батальйон з подальшим призначенням в структури виховної роботи (ВР); підготовка кадрів первинної ланки та оперативно-тактичного рівня. Передбачалося також; що підготовка

фахівців для соціально-психологічної служби здійснюватиметься відповідними вузами України; але цей напрям не отримав розвитку з різних причин.

Перепідготовку офіцерів ланки рота-батальйон для їх призначення на посади в структури СПС здійснював тимчасово створений науково-дослідний і методичний центр (НДМЦ) СПС МО України; в складі якого на факультеті методичної підготовки діяла кафедра соціології та методики управління соціальними процесами (начальник; ст. викладач – 2; викладач – 3) та НДІ прогнозування і проектування соціальних процесів (3 офіцера; один службовець) [4]; тобто фактично був введений в дію перший навчальний підрозділ соціологічного профілю в ЗС України. Протягом існування (до серпня 1995 року) у НДМЦ було перепідготовлено та призначено на посади в структури виховної роботи 2427 офіцерів (27;5 % від загальної кількості офіцерів структур ВР) [5]. На факультеті офіцери протягом двох місяців; поряд з другими дисциплінами; вивчали основи соціології і військової соціології; напрями та методики проведення військово-соціологічних досліджень.

Окрім цього; організована робота з громадянами України про повернення на Батьківщину; які навчалися у ВНЗ других країн [6]. Підготовка офіцерів-соціологів в кількості 40 офіцерів відбувалася і за домовленістю начальника СПУ Одеського військового округу А. Кобзаря в Одеському державному університеті безоплатно [7]. Беззаперечно; що стиль; методи; форми їх роботи; рівень професіоналізму та коефіцієнт корисної дії вимагали приведення їх у відповідність до вимог часу.

В 1994 році в Київському військовому гуманітарному інституті (КВГІ) розпочато підготовку соціологів за спеціальністю “Прикладна соціологія” та спеціалізацією “Військова соціологія”. В 1996 році відбувся перший випуск 48 слухачів за спеціальністю “Прикладна соціологія”. Слухачам присвоювалася кваліфікація спеціаліста-офіцера військового управління оперативно-тактичного рівня (з 23.06.2001р. – магістр військово-соціального управління; офіцер військового управління оперативно-тактичного рівня).

Навчальний процес в інституті забезпечували досвідчені фахівці. Станом на 1 жовтня 1996 р. в КВГІ працювало два академіки Академії наук України; 57 докторів наук; 89 кандидатів наук і 48 доцентів. Перелік навчальних дисциплін та кількість годин підготовки спеціалістів-соціологів (1994-1996рр.) показані в таблиці №1. Навіть простий перелік назв дисциплін; які викладалися в КВГІ; та кількість навчальних годин наглядно свідчать про непересічний науковий підхід та відмінність ключових поглядів на підготовку фахівців гуманітарного профілю на етапі становлення та сьогоденному етапі будівництва ЗС України.

Таблиця №1.

Перелік навчальних дисциплін та кількість годин підготовки спеціалістів-соціологів (1994-1996рр.)

	Назва дисципліни	Кількість годин		Назва дисципліни	Кількість годин
1	Новітня історія	96	15	Екологія	46
2	Історія України та її Збройних Сил	134	16	Історія соціології	240
3	Філософія	146	17	Загально-соціологічні теорії	360

4	Релігієзнавство	30	18	Соціологія управління	134
5	Основи економічної теорії	106	19	Програма і методика соціологічних досліджень	528
6	Теорія; історія і практика світової культури	348	20	Соціологія взаємовідносин і основи конфліктології	230
7	Іноземна мова	300	21	Військова психологія	98
8	Українська мова	88	22	Військова соціологія	200
9	Вітчизняна і світова література	80	23	Теорія і практика ВР	162
10	Етика	50	24	Тактика і опер. мист-во	200
11	Етнологія і українознавство	68	25	Фізична підготовка	176
12	Політологія	62	26	Військове стажування	82
13	Правознавство	100	27	Статути ЗС України	42
14	Соціальна та економічна географія	56			

Із 4162 годин підготовки 1692 (40;6%) відводилося на підготовку фахівця-соціолога. Як показала практика це були дійсно фахівці; які мали: відповідні знання теорії та практики соціологічного забезпечення процесу військового управління; достатній рівень сформованої теоретико-методологічної і науково-методичної бази виконання військовим соціологом своїх функціональних обов'язків; теоретичної і практичної бази сучасного військово-соціологічного мислення і аналізу соціальних явищ та процесів у військових частинах (з'єднаннях); сформовані вміння узагальнювати і систематизувати соціологічну інформацію; володіли навичками самостійного пізнання і дослідження соціальних проблем; що існують у військових частинах (з'єднаннях) та могли організувати соціологічні дослідження у військах (силах). Разом з тим; державні екзаменаційні комісії відмічали і недоліки; які могли в тій чи іншій мірі впливати на виконання функціональних обов'язків офіцерами-соціологами: нечітке розуміння ролі і місця військового соціолога в діяльності органів військового управління; особливо у період приведення військ у вищі ступені бойової готовності; недостатнє знання організаційно-штатної структури різних видів та родів військ; слабе розуміння окремих питань; що торкаються фахової здатності розуміння алгоритмів вивчення соціальних явищ у військовому середовищі та механізмів їх розв'язання; недостатня мовна підготовка [8].

Значна увага в інституті приділялась розвитку наукової роботи; головним науковим підрозділом був Науковий центр (гуманітарних проблем при КВГІ); в склад якого входили шість науково-дослідницьких відділів в т.ч. відділ військово-соціологічних досліджень. За роки існування КВГІ на тематику соціології захищено п'ять дисертацій на здобуття вченого ступеня "кандидат соціологічних наук". Всього в КВГІ захищені 4 докторських та 39 кандидатських дисертацій [9]. Такий значний науково-педагогічний потенціал дозволив побудувати освітню діяльність таким чином; щоб вона відповідала усім сучасним вимогам вищої школи. Слухачі також приймали активну участь в науковій роботі через наукові гуртки; воєнно-наукові товариства. У ході трьох тижневого військового стажування за посадовим призначенням у військах слухачі; поряд з виконанням службових обов'язків і завдань стажування; проводили і експериментальні дослідження за темою дипломної (магістерської) роботи.

З 1994 по 2007 роки в КВГІ (1994–2000рр. – КВГІ; в подальшому в складі Академії ЗС України: 2000-2003рр. – ВГІ; гуманітарний факультет до 23.12.2004р.; факультет підготовки фахівців з гуманітарних питань до 31.07.2007р.) підготовлено 147 фахівців-соціологів. Порівняльні дані по рокам приведені в таблиці №2. З таблиці видно; що в 1996 році (перший випуск) їх частка становила 22;5% від загальної кількості спеціалістів; тобто кожен п'ятий випускник мав спеціалізацію “Військова соціологія”; в 2007 році (останній випуск) – 9;8%; тобто кожен десятий. Динаміка кількості випускників показує; що з кожним роком відсоток випускників фахівців-соціологів зменшувався. Такий стан не можна пояснити об'єктивними причинами (скорочення Збройних Сил тощо). Помилка була закладена ще в 1992 році; коли не була вибудована вертикаль соціологічної служби в ЗС України; яка потім повторювалася в подальших реформуваннях (бездумних; а іноді і ворожих скороченнях; проведенням секвестрування) виховних структур. В 2007 році підготовка соціологів припинена. В якості компенсації для спеціалізації “Організація морально-психологічного забезпечення військ (сил)” протягом 81 години вивчається “Методика військово-соціологічних досліджень”.

Однак; відтворення армії; яке відбувається після та в ході подій в Криму та на Сході держави показало; що сучасний етап розвитку і суспільства; і державних силових структур як ніколи вимагає інституалізації соціологічної науки в Україні та військової зокрема і в першу чергу через особливості сучасної української соціології: зосередження уваги на вивченні змін; що відбуваються у нашому суспільстві; в Україні; генези цих змін та їх наслідки;

тільки почалася її інституалізація як самостійного суспільного явища;

недостатня увага до неї з боку держави та суспільства; недостатнє фінансування; що притаманне розвитку вітчизняної соціології з давніх давен. У ЗС України конче потрібно відновити підготовку соціологів (або ж залучати на службу з цивільних ВНЗ); створити вертикаль соціологічної служби.

Таблиця №2

	Порівняльні дані з підготовки фахівців-соціологів												Всього Кіль-ть %
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
	Підготовлено за рік												
	Загальна кількість / відсоток												
Під-но соц-в	48	17	13	11	14	12	7	6	5	6	3	5	147
% від заг. кі- лькості	214 22;5	220 7;7	250 5;8	225 4;9	185 7;6	201 6	174 4	147 4	132 3;78	115 5;2	93 3;2	51 9;8	2005 7;33%
% від орган-я ВР	59 81;4	30 56;6	66 19;7	73 15	71 19;7	67 17;9	82 8;5	76 7;9	48 10;4	38 15;8	34 8;8	20 25	664 22;1%
% від психо- логів	85 56;5	100 17	114 11;4	92 11;95	74 18;9	87 13;7	63 11;1	43 14	41 12;2	40 15	30 10	13 38;5	1379 10;65%

Структурами соціологічної служби могли б бути:

перший варіант – відділи; групи; офіцери за умов підготовки фахівців-соціологів у ВНЗ ЗС України відповідної кваліфікації; які пройшли атестування з наданням права експертно-координаційною радою Інституту соціології проводити військово-соціологічні дослідження;

другий – групи у складі 3-4 працівників ЗС України (у оперативних командуваннях); які мають відповідну підготовку та права і дозвіл щодо замовлення проведення соціологічних досліджень; їх обробки; підготовки рекомендацій відповідним командирам (начальникам); а самі дослідження можуть проводитися цивільними соціологами по контракту за необхідності.

Проведення соціологічних досліджень сприяло б висвітленню громадсько-політичних процесів і явищ у суспільстві; ЗС України та проблем інформаційно-соціологічного забезпечення діяльності органів військового управління ЗС України; створенню комп'ютерної мережі інформаційно-соціологічного забезпечення і банків військово-соціологічної інформації; методик збирання та аналізу соціологічної інформації; порядок і характер її використання та програм соціологічного дослідження; порядок їх розробки та реалізації на практиці в умовах військового середовища.

Досліджуючи суспільство в цілому і людину як істоту соціальну маємо створити умови для наукового вирішення проблем життєдіяльності та застосування ЗС України; та саме головне – налагодження взаємозв'язку; взаємопорозуміння; взаємоспівробітництва у вирішенні проблем Сектору безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кобзар А.О.* Становлення та розвиток структур виховної роботи в Збройних Сил України (1991–2011 рр.): дис. ... канд. історич. наук: 20.02.22 / Кобзар Анатолій Олексійович; Національний університет оборони України. – К.; 2013. – 277 с.
2. *Гуменюк Л.* У XXI століття – без соціології? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.sau.kiev.ua/osvita.html>.
3. *Образцов І.В.* Військова соціологія в Росії: історія; сучасний стан та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://8ref.com/4/referat_4846.html
4. Штатний розклад Науково-дослідного і методичного центру – Галузевий Державний архів Міністерства оборони України (ГДАМОУ). – Фонд 3828 – Опис 744с; Спр. 1. – Арк. 191.
5. *Кобзар А.О.* Деякі аспекти підготовки кадрів для виховних структур Збройних Сил України (1991–2003 рр.) / А.О. Кобзар // Труды університету: зб. наук. праць. – 2013. – № 2 (116). – С. 227.
6. Об организации работы в Вузах других государств с выпускниками 1993 года – гражданами Украины. / Директива Міністра оборони України від 24.02.1993 р. № Д–7. ГДАМОУ – Ф. 3657 – Оп. 19839; Спр. 10. арк. 77–78.
7. *Матяш М.* Деякі підсумки праці по формуванню структурних ланок СПС округу та міри подальшого її становлення у світлі Концепції СПС Збройних Сил України / Микола Матяш // Слава і честь. – 1993 р. – 19 березня.
8. Звіти Державної екзаменаційної комісії про проведення державних екзаменів; захист дипломних робіт і випуск слухачів. ГДАМОУ – Ф.4248 – Оп. 30278; Спр. 1. Арк. 32.
9. *Бекещенко К.; Михайленко І.* Кузні офіцерських кадрів – 10 років // Народна армія. – 2004. – 30 липня.

А.А. Кобзарь; кандидат исторических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

ПОДГОТОВКА СОЦИОЛОГОВ ДЛЯ СТРУКТУР ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ В 1992-2007 ГОДАХ

В статье освещена организация подготовки кадров социологов образований воспитательной работы (социально-психологической службы; воспитательной и социально-психологической работы) Вооруженных Сил Украины во время их создания и дальнейшего реформирования. Автором проанализированы история их подготовки; рассматривается основное содержание обучения специалистов-социологов; дается развернутая характеристика исторического опыта подготовки социологов структур воспитательной работы в 1992-2007гг. с целью его использования в условиях современного развития системы военного образования с учетом опыта проведения антитеррористической операции (АТО).

Ключевые слова: Вооруженные Силы Украины; структура; органы; воспитательная работа; социология; подготовка социологов; задачи социологической службы.

A. Kobzar; candidate of historical sciences National
university of defensive of Ukraine of the name of
Ivan Chernyakhovsky

TRAINING OF SOCIOLOGISTS FOR THE STRUCTURE OF EDUCATIONAL WORK ARMED FORCES OF UKRAINE 1992-2007 YEARS

The article highlighted the organization of training for social scientists formations educational work (social and psychological services; educational; social and psychological work) of the Armed Forces of Ukraine during their creation and further reform. The author analyzes the history of their training; is considered the main content of training specialists sociologists; provides a detailed description of the historical experience of training for social scientists working in educational institutions 1992-2007rr. for its use in the development of modern military education based on the experience of the anti-terrorist operation (ATO).

Keywords: Armed Forces of Ukraine; structure; authorities; educational work; sociology; sociologists preparation; the task of the sociological service .